

Sygn. akt I ACa 454/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 marca 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: Sędzia Beata Byszewska

Sędziowie: Sędzia Marzena Konsek - Bitkowska (spr.)

Sędzia del. Agnieszka Wachowicz - Mazur

Protokolant: Konrad Stanilewicz

po rozpoznaniu w dniu 6 marca 2020 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa A. K., M. K., G. P.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi (...) i (...)

o zapłatę

na skutek apelacji powoda A. K.

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 20 września 2018 r., sygn. akt I C 661/17

uchyla zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym i drugim w zakresie roszczenia A. K. o zapłatę oraz co do kosztów procesu pomiędzy tym powodem a pozwanym i w tej części przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Agnieszka Wachowicz-Mazur Beata Byszewska Marzena Konsek- Bitkowska

Sygn. akt I ACa 454/19

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 28 czerwca 2017 roku powodowie A. K., M. K. i G. P. domagali się zasądzenia na ich rzecz od Skarbu Państwa – Ministra (...) po 162 833 zł na rzecz każdego z nich wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku do dnia zapłaty oraz kosztami procesu. Powodowie wskazali, iż wiążą swoją szkodę z bezprawnymi orzeczeniami: zarządzeniem Ministra (...) nr (...) z dnia 12 października 1955 roku w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu nad przedsiębiorstwem (...) właścicielka M. W., dzierżawca K. F. miejscowość F., powiat (...), województwo (...)” oraz orzeczenia Przewodniczącego Komitetu (...) z dnia 17 listopada 1962 roku o przejęciu na własność Państwa przedsiębiorstwa (...) właścicielka M. W., dzierżawca K. F. miejscowość F., powiat (...), województwo (...)”. Decyzjami Ministra (...) i (...) z 23 października 2013 roku oraz Ministra (...) z 9 listopada 2015 roku stwierdzono nieważność tych orzeczeń.

Pozwany Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra (...) wniosł o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie kosztów procesu, podnosząc m.in. zarzut przedawnienia roszczenia.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z dnia 20 września 2018 r. oddalił powództwo oraz oddalił wnioski stron o zasądzenie kosztów procesu.

Sąd ustalił, że Przedsiębiorstwo (...) w dniu 12 października 1955 r. pozostawało pod zarządem właścicielskim W. M., jego dzierżawcą był F. K.. W skład Przedsiębiorstwa wchodziła m. in. nieruchomość położona we wsi C., w powiecie (...), oznaczona hipotecznie(...), o powierzchni 300 m². Działka gruntu oznaczona była numerem (...) na planie sytuacyjnym, zatwierdzonym dnia 2 grudnia 1961 r. l. dz. (...) Właścicielką tej nieruchomości była W. M..

W dniu 12 października 1955 r. w skład przedsiębiorstwa wchodziły wymienione przez Sąd elementy wyposażenia młyna oraz ruchomości, a także budynek śrutownika o 3 kondygnacjach, podpiwniczony, kryty papą, bez rampy. Budynek ten położony był w miejscowości F..

Zarządzeniem Ministra (...) nr (...) z 12 października 1955 r. został ustanowiony zarząd przymusowy nad przedsiębiorstwem (...) właścicielka M. W., dzierżawca K. F. miejscowość F., powiat (...), województwo (...)". Zarząd został powierzony (...)Przedsiębiorstwu (...) w M.. Następnie orzeczeniem z 17 listopada 1962 r., znak (...), Przewodniczący Komitetu (...) stwierdził przejście na własność Państwa z dniem 8 marca 1958 r. przedsiębiorstwa (...) właścicielka M. W., dzierżawca K. F. miejscowość F., powiat (...), województwo (...)". Właścicielem przedsiębiorstwa oraz wchodzących w jego skład nieruchomości w chwili przejście własności mienia przez Państwo była W. M..

Decyzją z dnia 23 października 2013 roku, znak (...)Minister (...) i (...) stwierdził nieważność zarządzenia nr(...) Ministra (...)z dnia 12 października 1955 roku. W ocenie Ministra nie została spełniona przesłanka z art. 1 ust. 3 dekretu z 16 grudnia 1918 r. w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dz. Pr. P. P. Nr 21, poz. 67 z późniejszymi zmianami), powołana w zarządzeniu, jako podstawa przejścia w zarząd przymusowy, polegająca na pozostawaniu przedsiębiorstwa w bezruchu lub zagrożenia dla jego funkcjonowania oraz niezbędności funkcjonowania przedsiębiorstwa dla bytu gospodarczego Państwa. W chwili przejścia w zarząd przymusowy przedsiębiorstwo działało wyłącznie na potrzeby rynku lokalnego, a jego funkcjonowanie nie było niezbędne dla strategicznego interesu Państwa. Stronami postępowania przed Ministrem (...) i (...) byli M. K., A. K. i G. P.. Decyzja została doręczona pełnomocnikowi powodów w listopadzie 2013 r.

Decyzją z dnia 9 listopada 2015 roku znak (...) Minister (...) stwierdził nieważność orzeczenia Przewodniczącego Komitetu (...) z dnia 17 listopada 1962 roku znak: (...) w sprawie przejścia na własność Skarbu Państwa przedsiębiorstwa: (...) M. W., dzierż. K. F. m. F., pow. (...), z wyłączeniem nieruchomości położonej we wsi C., grom. (...), powiat (...), oznaczonej hipotecznie (...), składającej się z działki gruntu o pow. 300 m², oznaczonej na planie sytuacyjnym zatwierdzonym dnia 2 grudnia 1961 roku, l.dz. (...) przez Referat (...) i (...) Wydziału (...) i (...) (...) w Ż. jako działka gruntu nr (...) (obecnie (...) i (...), nr KW (...)); stwierdzono, że orzeczenie Przewodniczącego Komitetu (...) z dnia 17 listopada 1962 roku znak: (...) w sprawie przejścia na własność Skarbu Państwa przedsiębiorstwa: (...) - M. W. dzierż. K. F. m. F., pow. (...)w zakresie przejścia na własność Państwa nieruchomości położonej we wsi C., grom. (...), powiat (...), oznaczonej hipotecznie (...), składającej się z działki gruntu o powierzchni 300 m², oznaczonej na planie sytuacyjnym zatwierdzonym dnia 2 grudnia 1961 roku, l.dz. (...) przez Referat (...) i (...)Wydziału (...) i (...) (...) w Ż. jako działka gruntu nr (...) (obecnie (...) i (...), nr KW (...)) zostało wydane z naruszeniem prawa. Decyzja stała się ostateczna z dniem 9 listopada 2015 roku.

W dniu 14 grudnia 2016 roku reprezentant powodów wystąpił do Ministra (...) z żądaniem wypłaty kwoty po 162 833 zł tytułem odszkodowania za utraconą własność przedsiębiorstwa. Stanowisko zostało ponowione w dniu 31 marca 2017 roku. W odpowiedzi na pisma powodów Minister (...) i (...) dwukrotnie wskazał na niewłaściwy tryb roszczeń i konieczność wystąpienia na drogę postępowania sądowego.

Spadek po S. i W. M., zmarłych w dniu 15 lutego 1958 roku oraz w dniu 23 marca 1968, nabyła na podstawie testamentu notarialnego S. K., co zostało stwierdzone postanowieniem Sądu Powiatowego w Ż. z dnia 8 listopada 1968 roku, sygn. akt Ns 249-250/68.

Na wniosek z dnia 17 kwietnia 1969 roku dz.kw. (...) i na podstawie postanowienia Sądu Powiatowego w Ż. z dnia 8 listopada 1968 roku, sygn. akt Ns 249-250/68, w księdze wieczystej nr Kw.(...) w dniu 25 września 1969 roku w miejsce dotychczasowego właściciela nieruchomości – W. M. – wpisano jako właściciela S. K..

Spadek po F. K., zmarłym w dniu 23 lipca 1978 roku nabyli: żona – S. K. oraz dzieci: G. P., A. K. oraz M. K.. Spadek po S. K., zmarłej w dniu 15 kwietnia 2003 roku, nabyły dzieci: G. P., A. K. oraz M. K..

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie z uwagi na skuteczność zarzutu przedawnienia zgłoszonego przez pozwanego. Sąd Okręgowy ograniczył przy tym rozprawę do rozpoznania wyłącznie tego zarzutu (art. 220 k.p.c.) i wskazał, że skuteczność zarzutu przedawnienia wykluczała możliwość prowadzenia dalszego postępowania dowodowego.

Sąd zważył, że przedawnienie roszczeń w tej sprawie reguluje art. 160 § 6 k.p.a., bowiem decyzje potencjalnie wyrządzające szkodę zostały wydane przed 1 września 2004 r. (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r., III CZP 112/10).

Między stronami zaistniał spór co do decyzji stanowiącej źródło szkody. Powodowie wskazywali na orzeczenie Komitetu (...) z dnia 17 listopada 1962 r. Decyzja stwierdzająca niezgodność z prawem owej decyzji została wydana przez Ministra (...) w dniu 9 listopada 2015 r. Pozwany natomiast utrzymywał, że źródłem szkody jest Zarządzenie Ministra (...) z dnia 12 października 1955 r., którego nieważność została stwierdzona decyzją Ministra (...) i (...) z dnia 23 października 2013 r., doręczoną pełnomocnikowi powodów najpóźniej w dniu 29 listopada 2013 r., która nabrała przymiotu ostateczności najpóźniej z dniem 13 grudnia 2013 r.

Sąd wskazał, że wniosek o odszkodowanie złożony do Ministerstwa (...) nie mógł wyrzucić skutku przewidzianego w art. 123 k.c. (por. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 czerwca 2012 r., III CZP 28/12).

Stosownie do art. 160 § 6 k.p.a. roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym stała się ostateczna decyzja stwierdzająca nieważność decyzji wydanej z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 albo decyzja, w której organ stwierdził, w myśl art. 158 § 2, że zaskarżona decyzja została wydana z naruszeniem przepisu art. 156 § 1, w następstwie której powstała szkoda. W świetle ustaleń co do dat wydania decyzji nadzorczych oraz daty wniesienia pozwu, kluczowe dla rozstrzygnięcia sprawy było zatem ustalenie, która z dwóch decyzji stanowiła źródło szkody.

Poprzedniczka prawna powodów została pozbawiona zarządu nad przedsiębiorstwem zarządzeniem nr (...) Ministra (...) z dnia 12 października 1955 r. W dniu 8 marca 1958 r. weszła w życie ustawa z dnia 25 lutego 1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym (Dz. U. Nr 11, poz. 37 ze zm.). Zgodnie z art. 2 tej ustawy przedsiębiorstwa pozostające w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy pod zarządem państwowym ustanowionym na podstawie dekretu, o którym mowa w art. 1, przechodzą z mocy prawa na własność Państwa, chyba że nastąpi ich zwrot w trybie określonym w niniejszej ustawie. Zgodnie z art. 9 ust. 2 ustawy podstawą do ujawnienia w księgach wieczystych w rejestrach handlowych i innych rejestrach publicznych przejścia na własność Państwa przedsiębiorstwa oraz praw rzeczowych, stanowiących składnik majątkowy przyjętego przedsiębiorstwa, jest orzeczenie ministra stwierdzające przejście przedsiębiorstwa na własność Państwa. Takie orzeczenie zostało w stosunku do poprzedniczki prawnej powodów wydane w dniu 17 listopada 1962 r.

Sąd I instancji odwołał się do wyroku Sądu Najwyższego z 8 lipca 2016 r. (I CSK 575/15) i dzieląc tamże przedstawioną argumentację uznał, że to decyzja o przejęciu zarządu wyrządzała szkodę w majątku właściciela przedsiębiorstwa. Skoro tak, to zarzut przedawnienia, w związku z upływem ponad 3 lat od dnia nabrania przymiotu ostateczności przez decyzję stwierdzającą nieważność tego orzeczenia, okazał się zasadny. Jednocześnie

Sąd nie dostrzegł przesłanek, które nakazywałyby uznać podniesienie zarzutu przedawnienia za nadużycie prawa podmiotowego przez stronę pozwaną na podstawie art. 5 k.c.

Powyższy wyrok został zaskarżony wyłącznie przez powoda A. K., który zaskarżył to orzeczenie w części oddalającej jego powództwo o odszkodowanie. W apelacji powód zarzucił naruszenie art. 160 § 6 k.p.a. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych ustaw, poprzez błędne przyjęcie, że roszczenie powoda uległo przedawnieniu, podczas gdy okres przedawnienia winien być liczony od 9 listopada 2015 r., tj. od dnia wydania decyzji przez Ministra (...) stwierdzającej odpowiednio nieważność i wydanie z naruszeniem prawa orzeczenia Przewodniczącego Komitetu (...) z dnia 17 listopada 1962 r. znak: (...). Zarzucił także naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędne przyjęcie, że skutek szkodzący nastąpił w wyniku zarządzenia nr (...) Ministra (...) a nie w wyniku orzeczenia Przewodniczącego Komitetu (...) znak: (...) w sprawie stwierdzenia przejścia przedsiębiorstwa na własność państwa.

Apelujący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, względnie zmianę wyroku poprzez wydanie wyroku wstępnego uznającego powództwo powodów za zasadne.

Pozwany wniósł o oddalenie apelacji.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie w całości. Przyznając rację powodowi Sąd Apelacyjny uchylił w granicach zaskarżenia wyrok Sądu I instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy dostrzegł rozbieżne stanowiska sądów powszechnych w kwestii źródła szkody w sytuacji, jak ta przedstawiona pod ocenę Sądu w niniejszej sprawie, i opowiedział się za poglądem wiążącym szkodę wyłącznie z orzeczeniem o przejściu przedsiębiorstw w zarząd państwowy, odwołując się w szczególności do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 maja 2018 r., I ACa 71/17.

Sąd Apelacyjny w obecnym składzie opowiada się jednak za przeciwnym stanowiskiem, również obecnym w orzecznictwie, które wskazuje, że samo orzeczenie o przejściu w zarząd państwowy nie determinowało jeszcze powstania szkody w postaci trwałej utraty własności, wobec tego należy poszukiwać zdarzenia, które umożliwiło pozwanemu zbycie przejętego majątku, tym samym wykluczając możliwość zaspokojenia słusznych roszczeń spadkobierców właścicieli w drodze restytucji naturalnej.

Wyjaśnić jednocześnie warto, że przywołany przez Sąd Okręgowy wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 maja 2018 r., I ACa 71/17, nie spotkał się z akceptacją Sądu Najwyższego, który na skutek skargi kasacyjnej strony powodowej uchylił go i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, wyrokiem z dnia 13 grudnia 2019 r., I CSK 546/18.

Sąd Apelacyjny w obecnym składzie uznaje za słuszne przedstawione przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu powyższego wyroku rozważania prawne odnoszące się do źródła szkody w sprawie, w której bezprawnie ustanowiono zarząd przymusowy nad przedsiębiorstwem, a w konsekwencji wydano następnie decyzję administracyjną stwierdzającą przejście przedsiębiorstwa z mocy prawa na własność Skarbu Państwa. Stanowisko prawne wyrażone przez Sąd Najwyższy znajduje w pełni zastosowanie także do sprawy niniejszej.

Jak wskazał Sąd Najwyższy, zarząd państwowy ustanawiany nad przedsiębiorstwem na podstawie art. 1 dekretu z 16 grudnia 1918 r. nie prowadził do odjęcia dotychczas uprawnionemu prawa własności. Jego wprowadzenie upoważniało zarządcę wyłącznie do przejścia władania nad przedsiębiorstwem i do prowadzenia jego bieżących spraw w interesie społecznym, gdy wymagał on podtrzymania działalności przedsiębiorstwa. Jedynym obowiązkiem właściciela wiążącym się z ustanowieniem zarządu nad jego przedsiębiorstwem było dostarczenie zarządcy na jego pisemne żądanie wszelkich danych koniecznych do podtrzymania działania przedsiębiorstwa (art. 5 dekretu z 16 grudnia 1918 r.). Ustanowienie zarządu pozbawiało właściciela możliwości podjęcia nie tylko decyzji o zlikwidowaniu

przedsiębiorstwa, ale też wpływu na jego bieżącą działalność oraz możliwości bezpośredniego pobierania dochodów z przedsiębiorstwa. Obowiązkiem zarządcy było składanie dochodu z zarządzanego majątku na rachunek specjalny danego majątku do kas państwowych lub wskazanych przez rząd (art. 10 dekretu z 16 grudnia 1918 r.). Zarządzanie przedsiębiorstwem generowało, poza wpływami, także wydatki, które obciążały majątek objęty w zarząd (art. 8 dekretu z 16 grudnia 1918 r.). Ustanowienie zarządu było jednak rozstrzygnięciem przejściowym o sprawach przedsiębiorstwa, gdyż zarząd państwowy miał być uchylony, gdy odpadnie powód, dla którego został ustanowiony (art. 2 zdanie trzecie dekretu z 16 grudnia 1918 r.), a kompetencje zarządcy w odniesieniu do przedsiębiorstwa poddanego jego zarządowi nie wykraczały poza „upoważnienie do wykonywania czynności prawnych dotyczących tego zarządu” (art. 6 dekretu z 16 grudnia 1918 r.).

Po drugiej wojnie światowej przepisy dekretu z 16 grudnia 1918 r. zaczęły być wykorzystywane niezgodnie z pierwotnym celem ich uchwalenia, a mianowicie jako przygotowanie do nacjonalizacji rozmaitych obszarów gospodarki. Także jednak wówczas ustanowienie zarządu nie traktowano jako aktu nacjonalizacyjnego, prowadzącego do odjęcia własności przedsiębiorstwa. Ustanowiony zarząd oddziaływał natomiast na rodzaj regulacji prawnej, w świetle której miały być oceniane stosunki prawne dotyczące przedsiębiorstwa (np. wyłączenie zastosowania przepisów kodeksu handlowego na korzyść regulacji poświęconej przedsiębiorstwom uspołecznionym), ale też na rodzaje zobowiązań przedsiębiorstwa, które mogły być zaspokajane z jego majątku, w tym z bieżących dochodów, jakie przynosiło (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z 1 marca 1952 r., ŁC 1158/51 i z 19 czerwca 1953 r., II C 1832/52).

Zastosowanie przepisów dekretu z 16 grudnia 1918 r. w stosunku do przedsiębiorstwa, które nie miało cech określonych w art. 1 dekretu, mogło w majątku jego właściciela wywołać szkodę polegającą co najwyżej na pozbawieniu go możliwości osiągania dochodów z przedsiębiorstwa i wpływania na jego bieżącą działalność, w tym także przez podejmowanie decyzji co do tego, jaki ma być kierunek rozwoju przedsiębiorstwa oraz jakie jego zobowiązania, i w jakiej kolejności powinny być zaspokajane z wpływów, które przynosi.

Dekret z 16 grudnia 1918 r. został uchylony z dniem 8 marca 1958 r., wraz z wejściem w życie ustawy z 25 lutego 1958 r. Artykuł 2 tej ustawy stanowił, że przedsiębiorstwa pozostające w dniu jej wejścia w życie pod zarządem państwowym ustanowionym na podstawie dekretu z 16 grudnia 1918 r. przechodzą z mocy prawa na własność Państwa, chyba że nastąpi ich zwrot w trybie określonym w tej ustawie. Ustawa z 25 lutego 1958 r. przewidywała wyjątki od ustalonej w art. 2 zasady, a dotyczyły one zarówno przedsiębiorstw nieczynnych w dniu jej wejścia w życie, jak i takich, które zostaną wyłączone spod jej działania ze względu na brak celowości gospodarczej do ich przejęcia. Wyłączenie przedsiębiorstwa spod działania dekretu wymagało jednak wydania stosownej decyzji administracyjnej, na podstawie wniosku złożonego w określonym w nim terminie zawitym.

O nacjonalizacyjnym charakterze ustawy z 25 lutego 1958 r. świadczy nie tylko tryb przejęcia na własność Państwa tych składników majątku osób prywatnych, do których miała ona zastosowanie, ale przede wszystkim założenie przyjęte w art. 9 i 10 tej ustawy, że przejście to następuje bez odszkodowania (z zastrzeżeniem wynikającym z art. 18), w stanie wolnym od obciążeń i zobowiązań powstałych przed objęciem przedsiębiorstwa w zarząd z wyjątkiem służebności gruntowych oraz zobowiązań mających swoje źródło w stosunku pracy lub odpowiedzialności za czyny niedozwolone, a byłym właścicielom przedsiębiorstw nie przysługuje także roszczenie o odszkodowanie za korzystanie, zużycie lub zniszczenie tych obiektów przez państwowe jednostki organizacyjne lub inne jednostki sprawujące zarząd przymusowy nad przedsiębiorstwem.

O zastosowaniu ustawy z 25 lutego 1958 r. w odniesieniu do poszczególnych przedsiębiorstw rozstrzygał organ administracji publicznej wskazany w ustawie. W wyroku z 28 października 1965 r., I CR 283/65, Sąd Najwyższy uznał, że przejęcie nieruchomości na własność Państwa na mocy ustawy z 25 lutego 1958 r. nie może być kwestionowane w postępowaniu sądowym prowadzonym przed sądem powszechnym w sprawie cywilnej. Decyzje administracyjne orzekające o zastosowaniu ustawy z 25 lutego 1958 r. w odniesieniu do poszczególnych przedsiębiorstw mogły być zatem kwestionowane wyłącznie na drodze administracyjnej. Od 1 września 1980 r. legalność tych decyzji, jak i innych wydanych w innych sprawach może być jednak przedmiotem kontroli sądowoadministracyjnej, niezależnie od dopuszczalności weryfikowania tych aktów w nadzwyczajnych postępowaniach kontrolnych prowadzonych na

drodze administracyjnej. O tym, że istnienie przesłanek zastosowania przepisów ustawy z 25 lutego 1958 r. do mienia o pewnym statusie i przeznaczeniu, w kontekście wcześniejszego zasadnego lub bezzasadnego objęcia go zarządem państwowym na podstawie dekretu z 16 grudnia 1918 r., może być oceniane w postępowaniach przed organami państwa, w których byli właściciele dochodzą roszczeń w związku z zarzucaną władzy bezprawnością działań podejmowanych na podstawie przepisów wydawanych po drugiej wojnie światowej, Sąd Najwyższy wypowiedział się w mającej moc zasady prawnej uchwale składu siedmiu sędziów z 8 grudnia 1987 r., III CZP 47/87 (OSNC 1988, nr 7-8, poz. 91).

Wystąpienie skutku przewidzianego w art. 2, art. 9 ust. 1 i art. 10 ustawy z 25 lutego 1958 r. wymagało stwierdzenia indywidualnym aktem administracyjnym, a kompetencje do jego wydania ustawodawca ustalił w art. 9 ust. 2 ustawy z 25 lutego 1958 r. Skoro orzeczenie o przejściu na własność Państwa przedsiębiorstw podlegających zarządowi państwowemu na podstawie dekretu z 16 grudnia 1918 r. należało do drogi administracyjnej, to i weryfikowanie prawidłowości zastosowania w stosunku do poszczególnych przedsiębiorstw najpierw dekretu z 16 grudnia 1918 r., a następnie ustawy z 25 lutego 1958 r., musiało odbywać się na drodze administracyjnej (postępowanie o stwierdzenie nieważności decyzji) i pod kontrolą sądownoadministracyjną. Uchwała z 8 grudnia 1987 r., III CZP 47/87 kształtowała zatem przede wszystkim praktykę organów administracji orzekających w sprawach o stwierdzenie nieważności decyzji wydawanych na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy z 25 lutego 1958 r. oraz kontrolujących legalność ich orzecznictwa sądów administracyjnych.

W niniejszej sprawie decyzja stwierdzająca częściowo nieważność a częściowo wydanie z naruszeniem prawa orzeczenia z dnia 17 listopada 1962 r. została wydana w dniu 9 listopada 2015 r. Jej wydanie poprzedziła decyzja nadzorcza z 23 października 2013 r., stwierdzająca nieważność zarządzenia z 12 października 1955 r.; wydanie tej decyzji oznacza, że ustawa z 25 lutego 1958 r. nie miała zastosowania do przedsiębiorstwa należącego do poprzedników prawnych powodów i na jej podstawie nie mogło dojść do przejęcia tego przedsiębiorstwa na własność Państwa. Potwierdzała zatem jej bezprawny charakter.

Odwołując się ponownie do powyższego wyroku Sądu Najwyższego, zważyć trzeba, że również w niniejszej sprawie orzeczenie z 17 listopada 1962 r. wydane na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy z 25 lutego 1958 r. stwierdzało wprawdzie jedynie, że zaszyły okoliczności przewidziane przez art. 2 tej ustawy, ale bez jego wydania Skarb Państw nie mógłby powoływać się na swoje prawa do przedsiębiorstwa wobec uczestników obrotu prawnego i skutecznie nimi rozporządzać. Akt ten nie mógł być zastąpiony przez jakiegokolwiek inne zdarzenie; w czym – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy - wyraża się konstytutywny pierwiastek każdego aktu administracyjnego, nawet takiego, który ma mieć dominujące cechy deklaratywne. Co więcej, przekazanie na drogę administracyjną orzekania o wystąpieniu skutku w postaci przejścia na rzecz Państwa własności przedsiębiorstwa poddanego na mocy dekretu z 16 grudnia 1918 r. zarządowi państwowemu miało i tę konsekwencję, że bez wzruszenia na drodze administracyjnej decyzji stwierdzającej jego wystąpienie byli właściciele nie mogli wykazywać w postępowaniu przed sądem powszechnym, np. w sprawie o wydanie przedsiębiorstwa, że jego stan faktyczny i prawny jest inny niż stwierdzony decyzją. Drogę do dochodzenia roszczeń dotyczących przedsiębiorstwa otwierało im dopiero wzruszenie dotyczących go orzeczeń administracyjnych.

Podzielając powyższą wykładnię prawa materialnego Sąd Apelacyjny uznał zatem, że to stwierdzenie wydania orzeczenia z 17 listopada 1962 r. z rażącym naruszeniem prawa otwarło powodowi możliwość dochodzenia odszkodowania przewidzianego przez art. 160 § 1 k.p.a. Skoro organ administracji bezpodstawnie orzekł w orzeczeniu z 17 listopada 1962 r. o przejściu na własność Państwa przedsiębiorstwa należącego do poprzedników prawnych powodów, to ich szkoda w postaci utracenia prawa do opisanych w pozwie składników przedsiębiorstwa przyczynowo łączy się z tym właśnie orzeczeniem, nie zaś z decyzją o ustanowieniu zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem. To orzeczenie z 17 listopada 1962 r. umożliwiło bowiem Skarbowi Państwa dokonanie stosownych wpisów w księdze wieczystej a następnie zbycie nieruchomości na rzecz osoby trzeciej, która jest obecnie chroniona rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych.

Z chwilą ustanowienia zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem jego właściciel został pozbawiony wyłącznie dochodów z przedsiębiorstwa i możliwości korzystania ze składników mienia wchodzących w jego skład, ale tytuł

prawny utracił dopiero w momencie stwierdzenia, że własność tego przedsiębiorstwa przechodzi na rzecz Skarbu Państwa, co nastąpiło w orzeczeniu z 17.11.1962 r.

Skoro decyzja nadzorcza odnosząca się do orzeczenia z dnia 17 listopada 1962 r. została wydana 9 listopada 2015 r., a pozew złożono w dniu 28 czerwca 2017 r., to jest oczywiste, że roszczenie odszkodowawcze nie uległo przedawnieniu.

Oddalenie powództwa z uwagi na błędne uznanie skuteczności zarzutu przedawnienia jest równoznaczne z nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd I instancji i prowadzi do uchylenia zaskarżonego wyroku. Z uwagi na związanie Sądu Apelacyjnego granicami zaskarżenia wyrok podlegał jedynie uchyleniu wyłącznie w odniesieniu do A. K.. Pozostali powodowie nie złożyli apelacji i wobec nich wyrok Sądu I instancji stał się prawomocny z upływem ustawowego terminu na jego zaskarżenie.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Okręgowy przeprowadzi niezbędne postępowanie dowodowe w celu ustalenia rozmiaru szkody i wysokości należnego powodowi odszkodowania.

Z tych względów Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji na podstawie art. 386 § 4 k.p.c.

Marzena Konsek – Bitkowska Beata Byszewska Agnieszka Wachowicz-Mazur